

ברנר וסוסקי בלונדון

דמיונות שווים לעת זקנה, לזכר שואיצי' נאקהארה

לאחרונה, קרובת משפחה שלחה לי צילום של גלויה שכתבתי בגיל שמונה, בדיוק לפני ששים שנה, לאחותי הגדולה שהתארכה אז אצלם בחיפה. שני משפטים בגלויה הכתובה בשגיאות כתיב ובכתב-יד מרושל מאיך-כמוהו, כשהאותיות כל אחת גודלה שונה והן קדות בשרירות לימין ולשמאל, הציגו לי קלישה ספרותית שאולי תציל אותי, תסייע בידי לפתוח סיפור שאני נאבקת מזה חודשים רבים לכותבו: "אתמול נסענו ברכבת, היה עצום ממש. היו שמה שני אנשים והם דיברו כל-כך הרבה" כך כתבה הילדה שהייתי בגלויה המוחתמת על ידי הדואר בתאריך 31.7.1960.

אני, עכשיו, הייתי רוצה לכתוב כאן על פגישה של שני אנשים שמעולם לא שמעו זה את שמעו של זה, לשנים דברים בפיהם, להביאם לידי שיחה. האחד, יוסף חיים ברנר מגדולי סופרינו, האחר, נְצוּמָה סוּסְקִי מגדולי סופרי יפן. כמו זה האחרון אני חוששת מכך שיוהרה מביאה אותי הפעם לנסות דבר-מה שמעבר לכוחי.

הנסיעה ברכבת היתה הראשונה בחיי, למעשה שבנו עם משפחתי מביקור אצל אותם קרובים, כשאחותי נשארה מאחור לכמה ימים.

'אידיוט' של דוסטויבסקי גם הוא פותח בשיחה של שניים ברכבת: "כשהיום עלה, שני נוסעים במחלקה השלישית מצאו עצמם זה מול זה. שניהם בחורים צעירים, שניהם לבושים בבגדים דלים, לשניהם פנים יוצאי דופן, שניהם, זה ברור למדי, היו להוטים לפתוח בשיחה". אולי היתה באותה רכבת ילדה בת שמונה שציינה לעצמה ששניים אלה מדברים כל-כך הרבה.

*

יותר מארבע שנים חלפו מאז כתבתי את הפתיחה הזאת, במשך זמן זה יצאו תחת ידי שני סיפורים אחרים והנה אני מנסה שוב. פתיחה של סיפור, פתיחה של יחסים, שתיהן עניינן בהיקסמות של התרשמות ראשונה.

גם 'הר הקסמים' של תומאס מאן פותח בנסיעה ברכבת, הנה כך: "אדם צעיר, אדם פשוט, נסע בחומו של קיץ מעיר מולדתו האמבורג לדאבוס-פלאץ שבקנטון גראובינדן. הוא נסע לשם ביקור על-מנת שישהה שם שלושה שבועות."

וכך גם 'ההלך' של נצומה סוסקי: "מיד כשירדתי מן הרכבת בתחנת אומְדָה שכרתי ריקשה ומיהרתי לבית אוקאדה כפי שאמרה לי אמי."

ואפילו אצל ברנר אפשר למצוא: "ובכן באנו כולנו מן התחנה הקרובה אל העיירה הקטנה ההיא בלילה, בשעה העשירית לערך. הימים, כמו שכבר אמרתי לכם, היו ימי תחילת ניסון, ימים שסוף-החורף וראשית-האביב עדיין משמשים בהם בערבוביה." (משפטי הפתיחה של 'רשמי דרך').

יוסף חיים ברנר ונצומה סוסקי החטיאו זה את זה בחמישה־עשר חודשים בלונדון בעשור הראשון של המאה העשרים. ברנר הגיע ללונדון בשני לאפריל 1904 לאחר שערק מן הצבא הרוסי על רקע מלחמת רוסיה־יפן, ובכך היה לאחד מאלה שבקרב היהודים זכו לכינוי 'פונצ'יקים'. הוא נשאר בלונדון עד ינואר 1908 ובתקופה זאת הוציא לאור את כתב־העת **המעורר**". סוסקי נשלח ללונדון מיפן על מלגה ממשלתית צנועה כחלק מתהליך של לימוד המערב, ומתוך מחשבה שיהיה עם שובו למרצה באוניברסיטה, ושהה בה מאוקטובר 1900 ועד דצמבר 1902. לשניהם לא האירה לונדון פנים. סוסקי כותב: "השנתיים שביליתי בלונדון היו הקשות בחיי, בין האדונים האנגלים חייתי באומללות, ככלב מסכן שנקלע לעדת זאבים." יצחק בקון כותב: "תקופה זו היא האפלה ביותר בחיי ברנר."

יש לי כאן, אם־כך, עניין עם שלושה גיבורים: ברנר, סוסקי והעיר לונדון, שלא הפכה להם לבית, ואשר מתוך הערפל הסמיך שלה עליי לחלץ את רגע פגישתם, לגלפו ולהאירו. לפי פורד מדוקס פורד בספרו "הנפש של לונדון" שנכתב ממש באותן שנים, הדבר הראשון שיבחין בו ויציינו לפניו המגיע ללונדון היא בדידותו שלו...כי כל עוד אינו בודד לא יוכל להבחין בלונדון עצמה, ודבר זה, אני משערת, חל גם על שני גיבורינו, אך אני מסופקת אם דרו בה די כדי לעבור לשלב הבא שהוא מתאר שבו במוקדם או במאוחר האדם הבודד מכיר בכך שהבלתי אישי, האבסטרקציה של לונדון, הופכת לאחד הרכיבים האינטימיים ביותר של חייו. ואף־על־פי־כן שהותו של כל אחד מהם בכרך הגדול זכתה לספר: "ברנר בלונדון" שכתב אשר ביילין ו"המגדל של לונדון" של סוסקי עצמו.

יכולתי להפגיש את השניים ברכבת מנמל דובר לתחנת ויקטוריה, כביכול הגיעו העירה באותו יום, אלא שאז היכרותם היתה מתרחשת על רקע זרותם ולא על רקעה של לונדון.

אף שברנר הגיע ללונדון מבלי להכיר איש, היתה שם מושבה יהודית גדולה, בעיקר באיסט־אנד, שמהר מאוד הפכה לו לקהילה, ובנוסף, הוא היה חבר מוערך ברשת הענפה של ספרות עברית ויידיש עם קשרים ערים למזרח אירופה ולארץ ישראל. לעומתו, סוסקי חווה בדידות רדיקלית, מוחלטת, הקהילה שלו, כולל אשתו ההרה ובתו הקטנה, נותרה במרחק עשרת אלפים קילומטרים משם.

סוסקי הקטן והצנום היה מבוגר מברנר החסון והעבה בארבע־עשרה שנה. כשנסע ללונדון באמצע שנות השלושים שלו היו מאחוריו שנות לימודים באוניברסיטה וכמה ספרי הייקו שכתב. ברנר שהיה בראשית שנות העשרים שלו פרסם כבר את קובץ סיפוריו "מעמק עכור." לסוסקי היה את חלקו בעמק עכור כשנמסר לאימוץ בגיל שנה והוחזר להוריו בגיל תשע בנסיבות עגומות, עליו ניתן לומר פשוטו כמשמעו את שנאמר על בני ההשכלה היהודים: בנים שגלו מעל שולחן אביהם. מאחורי שניהם היו חכרות במהפך ובהתהוות, ברקע ברנר - רדיפות היהודים, נטישת הדת, הציונות והתחדשות השפה העברית, ברקע סוסקי שנולד שנה לפני מהפכת מייג'י, ששלפה את יפן מבידוד של למעלה ממאתיים שנה לאחר שאולצה לפתוח את שעריה למערב, היתה חברה שעוברת תהליך מואץ וחפוז של התמערבות ומודרניזציה.

מיומנו של נצומה סוסקי

היום קרנני מקרה ראוי לציון: אינני יודע מדוע שמעתי להמלצת בעלת הבית על סנדלר ותפר באזור ווייטצ'אפל, ונסעתי מרחק של יותר משעה בקו הצפוני של הרכבת התחתית ממקום מגוריי בקלאפאם לחפשו, אמרה שהוא זול וטוב. אמנם הייתי כבר בעליהם של שלושה זוגות נעליים, אחד שחור ואחד חום אדמדם לשימוש יומיומי ועוד זוג מצוחצח ומבריק לאירועים רשמיים, אך עלה בדעתי זוג עם עקבים גבוהים יותר. זה היה אחד מאותם ימי חורף קודרים שבהם, מגשש דרכך בערפל, אינך רואה למרחק של יותר מכמה צעדים לפניך, ועליך להיזהר שלא להיתקל באנשים, עמודי תאורה או ספסלי רחוב. בעודי מחפש את כתובתו של תופר הנעליים ברחוב מייל-אנד רואד, אלומת אור בהיר הבאה מחלון מרתף האירה לפתע את רגליי, כשהתכופתי להציץ פנימה נגלה לי הר-אדם עם שיער וזקן סבוכים ממש כאחד מבני האיננו שלנו, רוכן על מה שנראה כמכונת סדר דפוס; זה היה שילוב משונה: הברברי והדפוס. יש לי אמנם חולשה לנעליים אך ספרים ודפוס הם אהבתי האמתית ולכן, לאחר שהמשכתי עד לפינת הרחוב הפכתי פניי וחזרתי על עקביי, התגברתי על ביישנותי המולדת, וירדתי במדרגות כדי להציץ ולראות את המקום. כשנכנסתי, אדם מבוגר יותר, רוטן, קרא אל חלל בית המלאכה בשפה שלא זיהיתי מלים שמשמעותן נודעה לי בהמשך מפי ה"איננו", שכנותו וגילוי ליבו – כלפי עצמו וכלפי אחרים – התגלו כאכזריים אפילו יותר משלי: "בוא תראה מה רוצה הליליפוט הסיני הזה!" המזוקן הרים את עיניו שהיו טובות ונוצצות.

- "סליחה שאני מפריע" אמרתי באנגלית "מה אתם מדפיסים כאן?"
- "מגזין ספרותי" ענה באנגלית בר' כבדה במבטא זר.
- "אפשר להיכנס בבקשה?" הוא מזמין אותי בתנועת יד "איזה מין אותיות הן אלה?"
- "עברית, היברו" הוא מנסה להסביר.
- "וכמה אותיות יש?"
- "עשרים ושתיים רגילות וחמש שבאות רק בסוף מילה" אמר. צחקתי.
- "עשרים ושבע אותיות וזהו? עבודה קלה, כמו באנגלית"
- "ומה שפתך שלך?" שאל
- "יפנית, אלפי אותיות".
- "אהה, מזלנו שאנו נפגשים כאן ולא זה מול זה בשדה הקרב, אני יהודי, עריק מהצבא הרוסי"
- "ינדֶה-ג'ין" מלמלתי, "דה בייבל פיפל, הברית הישנה" לא חלמתי לפגוש אחד מהם.

נראה שהיה לו עניין בי והוא לקח אותי למסעדה יהודית שם הגישו לחם ודג מוחמץ.

- "אתה כותב?" שאל
- "הייקו, שירים בני שבע-עשרה הברות,"
- "רזים כמוך" צחק "מה כבר אפשר לומר בשבע-עשרה הברות? אני את שפע הכתיבה אוהב, את המרובה המחזיק את המרובה, להוסיף ולא לגרוע. אני את הכל משתדל להגיד, לבלתי העלים דבר."

שלפתי מכיסי פיסת נייר ועיפרון ואלתרתי תרגום:

בריקה עתיקה

צפרדע מנתרת

קול המים

מדקלם את ההייקו שאין ילד יפני שאינו מכירו משל מצואוּ בָּאשׁוּ.

- "אומה שלמה תולה עיניה בצפרדע" הוא מניד בראשו ספק מהרהר ספק מבטל.
- "לא" אני אומר "אומה שלמה מטה אוזן לצליל החבטה שהפירה את שלוות פני המים."
- "לעם שלי אין אפילו צפרדע משלו" הוא מתבדח "אבל רגע, צרצר יש לנו, משורר הדלות." ואני מספר לו שביפן מגדלים צרצרים בכלובי במבוק כציפורי שיר. שנינו מפקידים באי־רצון את לשונותינו בידי האנגלית העילגת שלנו.

השנאה העצמית שלי מתקפלת לנוכח זו שלו, העזה עוד יותר. על מסעדות כמו זו שאנו סועדים בה הוא אומר: "מסעדות בעולם ידועות בכך שיש להן ניקיון חיצוני ורפש פנימי ואילו במסעדה יהודית יש רפש פנימי ורפש חיצוני." לצערי איני יכול שלא להסכים, אני נזכר לפתע במשפט מ'הוג'וקי' ('דין וחשבון על הבקתה שלי'), קלסיקה יפנית מהמאה השלוש־עשרה שתרגמתי לאנגלית בזמן לימודי באוניברסיטה: "על מי האפסיים קצף צף, נמוג ומתהווה, לעולם אינו משתהה ארוכות." והוא מגיב: "תיאור מדויק של סיר המרק כאן" ואנחנו צוחקים.

*

מתוך מכתב של ברנר לשופמן

"... פגשתי שוב את היפני, הוא בודד כמו כלב וגם דחוק במזומנים, מוציא את רוב קצבתו על ספרים שבכוונתו לקחת עמו בחזרה ליפן. זוהי איזו תאוה משונה: לקנות ספרים בעת שאינך בטוח, כי מחר יהיה לך לחם. אבל לא איבד, כמונו היהודים, את הכישרון לחיות כראוי, בבלוריתו ובשפמו אין שיערה אחת שאינה במקומה, כותנתו בוהקת, קפלי מכנסיו חדים מגיהוק, נעליו נוצצות. אתה יכול לתאר לעצמך איזה זוג בלתי סביר אנחנו ברחובות לונדון, יפני קטן ונחמד למראה והפרא המטונף והמגודל שאני, שמעולם לא אהב להתגהץ, ואם לא היה זה הוא רוצה הייתי לירוק על הגיהוק שלו. רב הוא ממני בשנים אך כילד ראיתי, יכול הייתי להניפו בזרועותיי כהנף פעוט. מוזרה השמועה על חוסנם של היפונים ועל שיא עוזם. במקומותינו ספרו שאצלם משמעת חמורה ביותר עם ידידות עמוקה כאילו כולם הורים, בנים ואחים ויש ביניהם תחרות על הקרבה עצמית. החייל נמוך־הדרגה ביותר עומד בגבורה מול המוות. האמיצים ביותר הם דווקא הרכים, העדינים ביותר, בוכים, ובו בזמן קוראים בְּנֵאִי, הידד, ברגע המוות.

אנו קוראים זה לזה בשמות המשפחה, הוא נצוּמָע בפי, אך חשק יש בי לכנותו ר' חנן נתן, ואני בפיו בּוֹרְנֵרוֹסֶאן וגם יוֹדֵה־ג'י־סֶאן. אני צועק ומניף ידיים בדברי והוא הוגה את מילותיו ומתנצל, קד קלות בראשו, ועם זאת דבריו חריפים והוא בעל הבחנה דקה. בענייני

דפוס הוא מתמצא לא פחות ממני ומסתבר שתעשיית כתבי־העת לספרות ושירה פורחת שם ומספרי המנויים מעוררים אצלי קנאה, אתה יודע לכמה השתדלות והתרוצצות אני צריך בשביל להשיג כל מנוי ומנוי.

האם ידעת שהכתב שלהם מורכב משלוש חטיבות אלפבית, או נכון יותר משתי חטיבות אלפבית שמונות כל אחת קרוב לחמישים אותיות ודיביזיה שלישית של כתב ציורים שהם קבלו מן הסינים ובה כמה אלפים? ואת התורה הזאת – כוח חומת־הסינים הנטויה על ילד רך – הם מרביצים בתינוקות בני שלוש בבתי ספר פרטיים של כתה אחת במתחמי מקדשים או בביתו של מלמד, ממש כמו אצלנו ב'חדר'. ויש להם סופרי סת"ם משלהם המפליאים לצייר את האותיות במברשת ציור. תאמין או לא אך לבתו קרא 'מכחול' או 'מכחולת', עד כדי כך אוהב הוא את הכתיבה ואת הציור. יש להם אלפבית מיוחד בשביל מלים ששאלו משפות אחרות כמו 'רומי' (חדר) ו'סוטריטו' (רחוב) – נכון, אצלם אין עיצורים – גם הגברות אצלנו המתעשרות החדשות מדברות בידיש על 'סטריטיהן ורומיהן'. העולם רחב כל כך ופניו רבים אבל אנחנו טומנים את ראשינו ורואים רק את האות העברית, וכך יאה.

אנחנו נפגשים בכיכר פיקדילי. כרך נורא הוא לונדון שלך! איזו סמטות מעוקלות! תורה שלמה היא, תלמוד, גמרא ומשניות. יש פשט הרחובות הגדולים הרחבים והמוכרים שמהם מתפצל דרש אינספור הרחובות הקטנים שמסתעפים לקטנים מהם ולסמטאות וככרות ולבתי מסחר ומשרדים ודירות מגורים שהם כאינסוף הערות שוליים וביאורים. ומתקיימות גרסאות רבות ושונות כיצד להגיע ממקום למקום. ואפשר להגיד: הוא יודע את הלונדון שלו כמו שאומרים הוא יודע את החומש שלו.

הוא מוביל לחנויות הספרים שכבר הספיק להכיר והראשונה שבהם היא האצ'ארד, משם פונים צפון מערבה לככר ברקלי ל"מאגס אנד ברדרס", חוזרים על עקבינו לאורך רחוב פיקדילי אל צ'רינג־קרוס רואד שכולו חנויות ספרים, כמו גם ססיל־קורט שליידו, ומשם פונים לגרייט ראסל סטריט (בסמוך למגוריו של אחד־העם) אל חנות שנפתחה לא מכבר, ארתור פרובסטין המתמחה בספרים אסיאתיים. חנויות הספרים ספונות עץ והמדפים מצפים את הקירות עד לתקרה, בחלקן ישנו סיפון מוגבה עם מעקה עץ מגולף ליצירת פינות קריאה לפי נושאים ועומד בהן ריח טוב של נייר. אבל בשבילי אין מה להשוות לחנות של מיטלמאן, בית מסחר הנאמן לספרותנו, למרות מה ששם הקונטרסים, הספרים והמתודות נמצאים דווקא בחדר המעון שלו ושל זוגתו בשל רשלנותה, בעוד בחנות הספרים בחדר הסמוך פזורים כלי בית שונים, חצאי ככרות־לחם, מטאטאים. היפני – עיקר עניינו בליטרטורה האנגלית, הוא קורא אנגלית היטב וקונה ספרים מסמואל ג'ונסון ועד ג'ורג' אליוט ורוברט לואיס סטיבנסון ואת שונא היהודים ההוא, קרלייל. אני מעלעל ומביט גם בעימוד ובעיטורים, אמנם אין לי האמצעים, אך גם "המעורר" מתברך באותיות עם תיתורה, תקשיטים של עיטורי שוליים ואותיות ציוריות.

את האנגלית אנחנו דוברים בשתי שפות שונות, לוקח זמן עד שאנו יורדים זה לסוף דעתו של זה. 'מאוחר יותר' לייטר שבפי רוסי כמוני נשמעת לייטרר הוא מבטא רַטאא, 'שולחן' טייבל הוא מבטא טַבורו, זכוכית, גלאס – גאראסו, לעולם לא, נַכְר – נַאָווא, ספרים, בוקס – בוקוסו.

כשאנחנו מהלכים ברחוב הוא מתלונן על בתייה של לונדון שניצבים לאורך המדרכות כחומת מבצר חתומה, מכריזים בגאווה על היותם מחוץ לתחום עבור עובר האורח. לא רק קירות הלכנים והשערים הנעולים, אפילו המבט נחסם, ממחיש לזר את נוכריותו. אצלם, הוא מספר, הבתים פתוחים וישנה המשכיות טבעית בין הבית, החצר, והרחוב. הבתים שונים במעט זה מזה גם בזווית שבה הם נטועים ביחס לרחוב. אין קירות לבית, רק דלתות הזזה רחבות מצופות נייר והוא מוגן מן השמש ומן הגשם על-ידי שולי גג עמוקים, ואם יש גדר היא עשויה מקלעת קש או קני במבוק. "האנשים האלה למדו כיצד להגן על עצמם" הוא אומר בנימה מבטלת "מחתולים, מחרקים, מזרים, מעניינים." אצלם, אם באמצע הלילה מוצאים גנב בבית משוחחים אתו ומתמקחים. אני מביט בו, שוכן בית הנייר, חנוט בתוך הבגדים המערביים הנוקשים. בבית שלו העשוי עץ, נייר ובמבוק הוא בוודאי לובש את אחד מאותם חלוקים רכים שלהם שנקראים קימאָנאָ. אנחנו, היהודים, לא קשים ולא רכים, פשוט נמצאים, וגם זה למצער.

אני מזמין אותו לספור בעומק שכונות היהודים, בבריק־ליין הנאלחה שבמזרח, עם צחנתה וניוול ילדיה, שם מכבסים בחוץ ובימי השמש המועטים תולים את הכביסה מן החלונות, ונשים צועקות זו אל זו מפתחי הבתים. כמה משפחות חולקות דירה ומטבח ומי שאין לו מזל ישן ברחוב. אני מנסה להסביר לו שאני באתי מהעיירה "טינופתקה" לכרך הגדול "גיהינומקה", ספק אם הבין.

הוא אינו רגיל לרצפה הקרה ולישון לבדו במיטה. שם ביופניה הרצפה מצופה מחצלות קש ואת כלי המיטה הרכים, העשויים כותנה פורשים כל ערב ומאחסנים כל בוקר לאחר אוורור בשמש, והמשפחה כולה ישנה בשורה בצורת האות המציינת 'נהר' העשויה שלושה קווים אנכיים מקבילים. אני, הקדורני, הרי גם על מיטת מסמרים הייתי נרדם. החיים שם מתנהלים בגובה נמוך, אך שפלותם באה מצניעות ונימוסים טובים ולא מעליבות. וכל ערב נהוג לטבול באמבט גדול רותח בבית־המרחץ, לא טבילה מהירה כמו שאנו עושים אחת לכמה שבועות במקווה, שם כמו מפגש חברתי, שוקעים ומשתהים במים והמנהג מחייב, תאר לעצמך, לקרצף את הגוף לפני הטבילה.

אצלם, אשר חולף הוא ליפה ביותר ייחשב, וביטוי מיוחד להם לפאתוס של הדברים, למלנכוליה המתוקה המלווה את הכרת בן אנוש בהיות הדברים בני חלוף. הם עושים עניין מחפצים, כאילו שורה בהם שכינה, ואני הרי כל ענייני רק בבני האדם כמאמרי הקבוע: "שיוויתי אדם לנגדי תמיד". "אצלנו, הבר־חלוף מוצג במערומיו, מופשט מכל יופי" אני מנסה להסביר באנגלית עילגת, "מאין באת? מטפה סרוחה; ולאן אתה הולך? למקום עפר רמה ותולעה." "כן" הוא אומר "אצלנו רק מרמזים, תרבות יפן כולה היא אריג ענף של רמיזות, לדבר ברורות נחשב גסות־רוח, אני מתקומם כנגד זה, אבל בורנרו־סאן ניהן ברקמה מיוחדת של חספוס ועדינות... אני מקנא בו, אני לומד."

לי, כידוע לך, אין פנאי להביט וללמוד תרבויות אחרות, כל העולם נתון בלבי בדמות האומה הישראלית. ומחוצה לה – כלום, אנו – האומה הישראלית ואנכי – טורפים זה את בשלמות, כל חיי־יום־יום שלי הם חיים לאומיים במזומן.

מתוך מכתב של נצומה סוסקי לנצומה קיוקו

... מדי פעם אני עדיין נפגש עם היודיה-ג'ין, איש מעניין, מטורף קצת. בדויצו-גו, שפת הגרמנים (מדוע מצאו מרוסיה ושמו גרמני אינני מבין) משמעות שמו בורנרו היא מבער, להבה, ובאמת גופו לוחט, מפיץ חום, להלך לידו בקור, כמעט כמו לשבת מתחת לשמיכת שולחן הקוטאצו ליד התנור השקוע ברצפה. איך הצמיח עם שידוע בחולשתו בן חסון שכזה, בוער כולו? את גופם של אחרים הוא מכנה "מנורה קטנה". וגם כל נושא מלהיט אותו, הוא מתרגז וסולח, את דוסטויבסקי הוא שונא אך הוא עצמו כמו דמות משם. גם את עצמו שונא ובזה איננו רחוקים. מכנה עצמו "תְּמָרִי העכור", "עֲבָרִי" הוא אומר "אפל ואומלל ושפל מפני שהוא שלי" אולי גם אני אכתוב פעם דברים בנוסח זה.

מדינה אין להם אך שתי שפות יש ויש. האחת, שפת קודש אותה הם מנסים להחזיר לשימוש והאחרת שפת הדיבור. לשתיהן אותן עשרים ושבע אותיות אך כללי הכתיבה שונים. הוא כותב בראשונה אך מדבר רק בשנייה. "וכמו בכל דבר אצל היהודים" הוא אומר "יש מלחמה בין השפות כמו בין שני מחנות נצים". הוא מהסס אם לנסוע לארץ הקודש. את עמו הוא שונא ואוהב, והכל בעזות, בתשוקה. הוא קורא להם "הקבצן העולמי", "שרצים זוחלים, בקומתם הכפופה, המדוכאה", את שיחתם הוא מכנה: "בצה זעירה ונדלחה" וסבור שאלוהים מספק להם תעסוקה ובלעדיו היו נותרים נטולי ממש וחסרי מעש. "האדם היהודי" הוא אומר באירוניה מרה "הוא איש צבא שכתבי הקודש מלמדים אותו איך לנצח". ויש אצלם מה שנקרא מצוות, חוקים שמכתיבים מה לעשות בכל שעה משעות היום ואותן הוא מכנה בלעג "טכסיסי מלחמה".

אינו מנסה להסתיר את "עורמת היהודים", לפליטיהם הבאים לכאן מרוסיה ופולין הוא קורא "עדר גדול, קרועים-בלויים מטונפים ומשונים ... גועל נפש אשר אין כמוהו בכל מקום" ומרעים ושואל: "האמנם נישאר לעולם מזהמי העולם?" ועל הצעיר העברי: "מן ההכרח שדרכי מחשבתו תהיינה אלכסוניות, תהיינה מתפתלות ומתעקמות" ועל המחלוקת הפנימיות בתוכם: "איש את בשר רעהו יאכלו" ועל כל זאת הוא מוסיף באופן כללי: "שעמום, שעמום נורא הוא לחיות בתבל" ומסכם: "אני הנני פסימיסט, פסימיסט עד השרש, בלי כל ויתורים...אני מקלל את ההוויה." וכל זה מלווה אצלו בצחוק חרדות.

ומן הצד האחר: "אני בכל אופן רוצה ומוכרח לחיות כיהודי!" והיה לו כפי שהוא אומר "צמאון ילדות לספרות יפה" והחפץ בכתיבה התפתח בו בימי שחרותו הראשונים, ואת האותיות העבריות הוא אוהב "אי אפשר שלא לקוראן". לכן הוא קורא כל דבר שיוצא בקְבוּרֵי-גו, שפתם המתחדשת. בכתיבתו אינו מוכן לייפות דבר, חייב להיות נאמן להאפס האמתי שבתוכו, את הוילון המרוקם של חופת-חַתוּנָה הוא מציב אצל גל האשפה, מה שמעלה בדעתי את כתב-העת גאראקוטה "ספריית האשפה" שפורסם אצלנו על ידי הקבוצה הספרותית "חברי אבן הדיו". בנעוריו, הוא מספר, ערך כתבי-עת לספרות עם כותרות כמו "הקוף" ו"המאור הקטן להאיר לישיבה" ויש להם גם "ידיד העת" "המחרשה" ואני נזכר בכמה מאלה שלנו כמו "אסיפת ציפורים" "הקוקייה" או "ידיד העם".

את הזכות לסתור עצמו ולשנות את דעתו שוב ושוב הוא מצדיק בכך שעליו להגיע בדבריו אל כל מה שבפינות הנידחות ביותר... כאילו היו המלים משלחת החוקרת את קוטב הנפש או המחשבה, אותה תנועה פנימית חיה בין הראש ללב שאנו מכנים "קוקורו".

את רוב הספרות הגדולה הפורייה שלהם הם יכתבו אחרי המפגש. אצל שניהם אין עלילות ומעשים גדולים, בדרך כלל זהו צעיר תועה־דרך אשר לו געגועי טוהר ועקמומיות שבנפש, בשביל המוליך מן הדת ואל הדת, מן הדת אל השיגעון ובחזרה, מבעיטה בבית הספר אל בקשת מורה (ממנו הוא לָמַד את שהוא נושא אמנם כבר בקרבן), מאסתטיקה אל כיעור ובחזרה, בין שמרנות וחדשנות כמטוטלת.

שניהם באים מחברות עם ארג קולקטיבי צפוף, שניהם מסורים ליחיד. ביפן יצמח באותה תקופה הזרם הפופולרי הנקרא 'רומן האני' וברנר שם בפי אחד מגיבוריו: "אני הנני אצל כל העיקר". אך אם נביט בהם כשהם מסתובבים כל אחד לעצמו ברחובות לונדון הרי שנצומה סוסקי שמוחזק על ידי הממשלה היפנית הוא איש קטן פרטי בהחלט שאיש לא מבחין בו. במקום להירשם לאחת האוניברסיטאות כפי שהיה בתכנית, הוא מוצא לו מורה פרטי זקן לשייקספיר, הפרופסור בדימוס וויליאם ג'יימס קרייג עורך מחזות שייקספיר בהוצאת אוקספורד, ואת שאר זמנו מבלה עם הספרים ובניסיון לכתוב תיאוריה ספרותית. מרוב בדידות הוא על סף התמוטטות עצבים, ליפן הגיעו שמועות שהשתגע, שהוא מסתגר יום אחר יום בחדרו ומתייפת. ואילו את ברנר לא מינה איש אך על גבו הרחב התנדב לעמוס את האומה הישראלית כולה ואת ספרותה במיוחד, ממש כפי שנשא את שק חוברות "המעורר" למשלוח למנויים בתפוצות, ובעודו צועד ברחובות ווייטצ'אפל והאיסט־אנד כינוהו "זֶר אֹרְךָ" ובארץ כתבו אודותיו: "האירה מרחוק מלונדון הדמות היקרה היחידה". לא היה לו לברנר הכישרון להיות אדם פרטי אך אין זאת אומרת שהשיגעון פסח עליו כפי שמעידה אחת הפתיחות היפות ביותר בספרות העברית: "לפני כמה שנים, בספינה ההולכת מנמל־סעיד לאלכסנדריה של מצרים, חלה במחלת־הרוח אדם עלוב ומכוער אחד, שבשיחותיו אתי, חברו לספינה, מקודם לזה, הרבה להטעים את הצורך ביחס טוב לבני־אדם." (שכול וכשלון 1920) ועל כך היה סוסקי בפכחונו עונה: "אך כפסע מבדיל בין הזיוף והכזב של אדם בעל עמדה לנדיבותו של קבצן באשפתות" (מתוך "נְאֻז" 1909, כותרת שיכולה היתה לשמש גם את ברנר) וכן, גם ברנר סבר שמוסר הוא נשקם של החלשים והמכוערים.

ולכן, לגבי השולחים ידם בכתיבה הוא שואל שאלה רטורית: "כלום ראית מימך מְסַפֵּר גדול בעל צורת נאה? עבודתו עושה אותו מכוער." לשניהם עניין עם חטטים, החתול המספר ב'הנני חתול' מכריז בפשטות בראש אחד הפרקים: "הבעלים שלי פניו מחוטטים" ואותו בעלים מביט במראה ותוהה: "מדוע פניי דוחים באופן כה יוצא מן הכלל?" בעוד גיבורו של ברנר החוקר את פניו המחוטטים במראה, מעיד על עצמו שהוא דומה לקוף או לדוב.

לשניהם היו לא מעט אפיזודות של טירוף ולכל אחד מהם יש לפחות שערורייה אחת רשומה על שמו: ב־1916 ברנר סטר לעיני כל תלמידי ומורי הסמינר למורים בירושלים על לחי אחד ממוריו של אחיו בנימין שחשד בו על לא עוול בכפו שהאשים את אחיו בגניבת ספר. "המלביץ פני חברו ברבים כאילו שופך דמים" וברנר התכוון להותיר את חותמת אצבעותיו הלבנה גם על לחיו השנייה של אותו מורה אילו לא תפסו בו המנהל והמזכיר.

וזה אשר סופר על סוסקי: בשיעור על תאוריית הספרות ב-1904 פתח בקריאת הטקסט בקול רך ואז לפתע ירד מן הקתדרה, התקדם לאורך המעבר אל עבר תלמיד שהרגלו היה לשבת בשורה האחרונה והחל לנזוף בו על מנהגו לשבת כשידיו תחובות בתוך הקימונו. ואז אחד התלמידים פלט: "אין לו ידיים". סוסקי חזר למקומו על הבמה, השפיל את ראשו, וכשהרימו אמר: "אני מתנצל, אבל משום שאני מדי יום סוחט הרצאות מן הידע שאין לי, אתה יכול לפחות להראות את הידיים שאין לך."

ממשרתו באוניברסיטה, אותה תיאר כהליכה יומיומית לגרדום, יכול היה להתפטר חמש שנים לאחר חזרתו מלונדון, בזכות הספרים 'הנני חתול' המסופר בגוף ראשון מפי חתול, 'מגדל לונדון' על תקופת שהותו שם, 'בוצ'אן' על הרפתקאותיו של מורה צעיר כן ונמרץ בבית ספר בעיר שדה שמצטמרר כשהוא שומע את הכינוי "סנסיי" (המורה) מופנה אליו, ורומן ההייקו 'כר העשב', שפורסמו כולם בהמשכים בעיתון אסאהי שינפון, שבזכות הצלחתם הציע לסוסקי משכורת חודשית.

שניהם מיררו את חיי נשותיהם. חיה ברוידא כינתה את נישואיה לברנר "גיהינום", ונצומה קיוקו כתבה שעם חזרתו של סוסקי מלונדון נפל על המשפחה צל כבד. יחסיהם מתוארים בתערובת של סדיזם ומזוכיזם בספר 'עשב בצד הדרך', שיצא לאור שנה לפני מותו בגיל ארבעים ותשע ממחלה ממושכת של כיבי קיבה, שבו הוא אורג את קשיי חיי הנישואין בהווה בפרשת האימוץ העכורה הצפה מן העבר. הספר פותח בזיכרון תקופת היעדרותו מיפן ומתלונן על כך שעם שיבתו מלונדון דבק בו ובתוכן מזוודותיו (שהכילו בעיקר ספרים ולא היה בהן ולו שי צנוע לאשתו ולילדיו) ריח זר ועיקש ממנו לא עולה בידו להיפטר.

מפי החתול (טוקיו, 1917)

שמי 寝覚め, אני גר עם משפחתי בוואסדה מינמי-צ'ו מספר 7 בשינג'וקו שבטוקיו. נצומה, בעל הבית שלי, עליו השלום, אסף אותי לביתו לאחר שהחתול הקודם שלו, החתול ללא השם שעשה לו שם, השתכר וטבע, המסכן, בכד בירה. את השם "המעורר" קיבלתי ממנו כי כגור קטן השכמם בבקרים הייתי מקפץ על ראשו ומסכסך את שערותיו הקלושות. אחר-כך שמעתי אותו מספר בהגזמה כאילו נקראתי על שם כתב-עת לספרות באיזו שפה שמעולם לא שמעתי עליה שהוציא איזה גייקו-ג'ין שהוא פגש לפני שנות דור באיזו עיר שהוא קורא לה רונדון.

החתול ההוא היה כל כך מוכשר, כתב ספר בן שש מאות עמודים ובעל הבית שלי ניצל את כשרונו ופרסם את הספר, שהלה השקיע בו כל-כך הרבה, תחת שמו שלו. בזכות הספר שכתב קודמי הוא זכה למוניטין ויכול היה לעזוב את משרתו באוניברסיטה. אני אפילו לא משוכנע שהחתול זכה לארוחות משופרות.

לפעמים בעל הבית שלי שרוצה להיראות מלומד לפני החברים והתלמידים שלו, מספר על העם של אותו נוכרי ועל ספר בן חמישה כרכים שהם קוראים לו תורה. אצלנו תורה זה נמר, תמיד חשבתי שזה היה יומרני מצד השכנים לקרוא לחתול העלוב שלהם תורה-סאן 虎さん, נמר הוא לא, אבל ספר? אולי. בעל הבית שלי לא הפסיק לברבר על האיש הזה

בורנרו ועל הבייבורו, הספר של העם שלו. הוא גם ידע שורה וחצי של שיר בשפתם שתרגם כדי להעליב אותי: "חַתוּל בֵּיתָנוּ – עוֹדוֹ הַזֶּה בֵּין פִּירִים... אָבֵא, אֲחִי, בְּחֶבְרֶתְכֶם! יִחְדְּוּ נֶרְקֵב עַד־נִבְאָשָׁה!..." או אולי כדי להשוות להייקו של חברו הטוב מאסאוקה שיקי שנרקב בייסורים משחפת עמוד השדרה ומת כשסוסקי היה באותה עיר רחוקה. זה המשורר שטבע את המושג "אפס הארה".

הדלעת בפריחה

אך הבט – כאן נח

בודהא ממולא מוגלה.

ובעל הבית שלי ידע משהו על המצב הזה, הברנש הפתטי נסע למנזרי זן וניסה נואשות ללא הצלחה. שלושה לא היתה הצד החזק שלו, הוא כעס ורתח כי חס על הזמן, הוא חי עם נוגש בתוכו שכפאו להמיר את כל זמנו באותיות, חשש שלא יספיק, ובאמת, חסר המזל מת באמצע כתיבת רומן, בסך־הכל לא היה איש רע, לפעמים היה חביב אלי במיוחד, ואין לי מושג מנין שלף פעם מלים רכות כלפי בני מיני: " שונרא זעירא! למה ישבת, בעל־בכי שלי, בקרן־זוית ותורד את ראשך?" וקרה פעם שהוא והאורחים שלו התדיינו בכובד ראש בשאלה האם 'מיאו' היא מילת קריאה או תואר הפועל (אצלנו, כידוע, תארי פועל מסתיימים בתנועה 'או').

שנינו אוהבים ספרים, הוא קורא ואני קורע. אני במיוחד את הקלסיקה היפנית, אלה עם הדפים הדקים, הרכים, שאפשר לחסל במהירות. הוא נהג להתרגז כשהייתי מוריד לי ספר מן המדף להנאתי. כתחביב, הוא אהב לצייר בדיו ובצבעי מים ואני – לחרוט בציפורן.

לאותו עם, הוא סיפר, אין מדינה והוא מפוזר על פני כדור הארץ כולו. גם אנו החתולים כך, גם לנו אין מדינה. אבל הגדרה עצמית יש גם יש. אני בהחלט מגדיר את עצמי. לבית שלנו אין הגדרה עצמית, הגדר פתוחה ואני יכול ללכת לכל כיוון, אל בית המרחץ, אל המקדש מאחורי הבית ואל המקדש האחר מדרום במרחק חמש דקות הליכה. זה לא שאני במיוחד דתי ואין לי העדפה לשינטו או לבודהיזם, אני סתם אוהב לשוטט שם בגנים, לטפס על עצי הגינקו, ולפעמים כועסים עלי כשאני נתלה על החבל ומפעיל את הפעמון מעל קופת הצדקה.

שם, בעיר הזאת רונדון, לפי נצומה, הבתים ניצבים כזקיפים, נעולים מכל כיוון, מוקפים בחומות עם גדרות גבוהות שמזדקרות עם חודי ברזל שיכולים לשפד חתול. והמעמדות ברורים – או שאתה חתול שייך או שאתה חתול זרוק. אצלנו, בעיר שלנו טוקיו, אתה יכול להיות שייך למחצה, שייך לרבעין, להיות שייך ולא שייך לכמה בעלים, להתנמנם על מרפסות העץ הנרחבות, אנגאוה, המקיפות כל בית ובית, להשתרע על גבי הכריות המרובעות השטוחות ולזכות לטעימה פה ושם.

את אמרת הזן "חייה את חייך כאילו היית מת" בחינת "שב ואל תעשה" נכשל לממש, אך עתה, משמת, הוא מת את מותו כאילו היה חי בזכותן של האותיות שיצק מן הזמן.

ברנר וסוסקי בלונדון – מחזה נו

הנפשות הפועלות: העולה לרגל רוח הסיפור, העיר לונדון, רוחו של ברנר, רוח מכונת סדר הדפוס.

על הבמה: גשר נייר מינימליסטי, רוח הסיפור אוהזת בידה גלימה שחציה מודפס באותיות עבריות וחציה כתוב יפנית.

העולה לרגל רוח הסיפור (מן הגשר המוביל מן הקלעים אל הבמה): האלבש את בגדי המסע המעוטרים באותיות? האלבש את בגדי המסע המעוטרים באותיות? האצא לדרך?

העולה לרגל מחליקה לאיטה בגרביה הלבנים אל מרכז הבמה

היא אומרת: השנה היא שנת אלפיים, הלכתי והלכתי ביבשה באוויר ובמים ובכל זאת הגעתי מהר יותר משחשבתי לגשר לונדון החוצה את נהר התמזה ומחבר בין שתי גדותיו. באתי הלום לפקוד את מקומות מגוריהם של שני בניי, בני הספר, הנמצאים משני עבריי הנהר, האחד דרומית-מערבית לו והאחר צפונית-מזרחית.

לאורך הגשר מחליקה פנימה תוך סחרור סביב עצמה העיר לונדון (מורכבת משלושה שחקנים שמעיליהם המעוטרים בבנייני בטון ברוטליסטיים, תפורים זה לזה בגבם, וידי כל שניים מהם מושחלות בשרוול אחד).

היא אומרת: קשתות הברזל שלי עצמו מן האנשים שהקימון, קשתות הברזל שלי עצמו מן הידיים העשויות רקמות רכות שהעמידון. רחובותי הארוכים עצמו מן הרגליים שסללום. יער של ברזל ובטון, יער של ברזל ובטון. בתוך בטני הומות שרשרות רכבות הברזל, משקשקות ודופקות, הולמות וחובטות. בולעות את בני האדם, מטלטלות אותם במהירות ומקיאות אותם ביעדיהם על פני מרחביי. לא ינחו לרגע. לא ינחו לרגע.

העולה לרגל: העומדת עכשיו לפניך, גברתי, היא עולת רגל דלה ממחוז נידח. והנה הגעתי לקלאפאם, רחוב צ'ייס מספר 81, כמה יפה הלוחית הכחולה העגולה הכתובה באותיות לבנות: מורשת אנגליה / נצומה סוסקי / 1867-1916 / סופר יפני / גר כאן 1901-1902 שבה רוחך, רוח נצומה סוסקי של ימי לונדון, שוכנת כעת. סבלת כאן, שנאת כל רגע ורגע, אך הלוחית מפיסת את רוחך, מצרפת אותה למורשת אנגליה, זה האי המקביל בצדו האחר של כדור האדמה. המרוצה אתה? השכך זעמך? או שמא עדיין יש בכך סלידה מהצלחה במונחי העולם הזה?

העיר לונדון: מאז ומתמיד היה זה כך שבשעת בוקר מוקדמת, בעודי סובבת סובבת, מתכוננת להפעלת מהומת היום שתזעזע את הבניינים, הדירות, המשרדים, נוע תנוע קרוסלת ענק של בחילות בוקר, מאבקים עם יציאות הבוקר, התפתלויות בכאבי שיניים, גניחות מכאבי ראש, כאבי בטן, וכל אלו מניעים את קרביי ועושים אותי למה שאני – הכרך הגדול בעולם, או לפחות הייתי בשנים שבהן מדובר כאן, לפני שזו האחרת באי המקביל מן הצד האחר של כדור האדמה תפסה את מקומי.

אל הבמה מחליקה לאט לאט רוח הרפאים של ברנר.

העולה לרגל: אני ממהרת אל בני השני. הנה ירדתי בתחנת סטיפני גרין והגעתי לרחוב מייל אנד רואד 48, אין זכר לבית בו גר בני אצל בית הדפוס של נרודיצקי. יש כאן גן ועל

ספסל יושב אדם שעל גופו הצעיר, החסון, הונחו פני ישיש זקנות וחיוורות מאוד שהדם אזל מהן. את בני זה רצחו פורעים בארץ שטופת השמש אליה בא לאחר שהותו כאן, והוא בן שלושים ותשע בלבד. את בני זה רצחו פורעים בארץ שטופת השמש והוא בן שלושים ותשע בלבד. אין לו זכר כאן, איש אינו מכיר את שמו.

העולה לרגל פונה אל הזקן הצעיר: התדע? מדינת היהודים קמה והיתה, והכל דוברים בה עברית, אין לדעת מה דעתך, אך בכל זאת יש כנראה משהו במדינה היהודית אם נתנה כל כך הרבה כבוד לעווכר ישראל שכמוך... בארצנו בכל עיר ועיר מצוי רחוב על שמך וגם קיבוץ יש. ספרים וקונטרסים ועבודות דוקטור לאינספור נכתבו על ספריך. אתה אינך אך תמונותיך וציוריך הנם, אתה אינך אך אותיות נפשך הנן. וגם קם לך זרע מבנך יחידך אורי ניסן, שבטכם בישראל מונה יותר מחמישים איש ואשה.

העולה לרגל פונה לקהל: אמהר אל משרדי הלוחית הכחולה ברחוב גרייט ראסל 66 מרחק שתי דקות הליכה מחנות הספרים ארתור פרובסטיין המתמחה בספרים אסיאתיים שבה בקרו שני בניי יחדיו לפני כמאה שנים, לבני היפני מוקדש שם עתה מדף שלם.

עובד במה מביא בזריזות לוחית כחולה ריקה מכתב

העיר לונדון: במה אוכל לעזור?

העולה לרגל רוח הסיפור: גברתי, שני בנים לי, כל אחד מהם עילוי בתחום הספרות היפה. שניהם גרו אצלך כאן בתחילת המאה. האחד יפני והאחר יהודי. לשניהם מוניטין רב בארצותיהם והם אהובים עד מאוד. מדוע העדפת את האחד על האחר? מדוע לא יזכה גם היהודי בלוחית כחולה עגולה מעוטרת בלבן באותיות שמו? אנא, כתבי נא על הלוחית: מורשת אנגליה / יוסף חיים ברנר / 1881-1921 / סופר עברי / גר כאן 1904-1908. התנהגותך מזכירה לי את הפסוקים המצמררים "וּנְתַנֶּה לְרַעַף הַטּוֹב מִמֶּךָ" ו"כִּי כִנִּי גַם אֲנִי אָבִי". לאחד נתת לוחית כחולה ואף מוזיאון על שמו, ולאחר שום דבר? כלום? ולאחר שום דבר? מאומה?

אל הבמה מחליקה בכובד ובתנועות ממוכנות רוח מכונת סֶדֶר הדפוס

העולה לרגל: בפתח חנות עתיקות הצמודה לאותה חנות ספרים ומתמחה במטבעות, חתול נם על גבי מכונת סדר דפוס עתיקה. נצור את ציפורניך והנח לגשת ולראות מה מונח במגשיה, הן אותיות עבריות הן אלה. הנח לגשת ולראות מה מונח במגשיה, הן אותיות עבריות הן אלה.

המכונה ממשיכה בתנועתה הממוכנת סביב הבמה.

שירה של רוח מכונת סדר הדפוס, שיר האותיות

קליִשָּׁה, קליִשָּׁה, קליִשָּׁה, פטריצה, מטריצה

קליִשָּׁה, קליִשָּׁה, קליִשָּׁה, פטריצה, מטריצה

התעורר, עורה, הקשב, הקשב, הקיצה!

שר אני את אותיות הדפוס

שנוצקו מהאֶבֶהוֹת לְאֶמָהוֹת
 בּוֹחַר הַבְּחוֹר הַזֶּעֶצֶעַר מִן הַמַּגְרוֹת הַמְּשׁוּבְּצוֹת
 מִשְׁבַּצַּת לְכָל אוֹת
 מְנִיחֵן בְּעֵרוּגוֹת בְּמִקְל הַסְּדָר
 וּמִשֵּׁם לְמַגֵּשׁ לִיצִירַת הַגְּלוּפָה
 כָּל אוֹת הַפּוֹכָה
 נִמְשַׁחַת בְּאוֹצְרֵי־הַצֶּבֶע וּמִטְבִּיעָה חוֹתְמָה בְּנִייר
 הֵנָּה הִיא כֹּבֵר יִשְׂרָה וְנִכּוּחָה
 וּבֵין מְלָה לְמְלָה חֲצִיצָה רִיקָה
 קְלִיֶּשֶׁה, קְלִיֶּשֶׁה, קְלִיֶּשֶׁה, פְּטְרִיצָה, מְטְרִיצָה
 קְלִיֶּשֶׁה, קְלִיֶּשֶׁה, קְלִיֶּשֶׁה, פְּטְרִיצָה, מְטְרִיצָה
 בְּגִלְגִּילוֹת וּמַעְגִּילוֹת אֶת הַגְּלוּפּוֹת אֲרִיצָה
 אֵךְ קוֹדֵם לְכֵן בְּמִכְבֵּשׁ הַהֶגְהָה
 מוֹצִיא וּמְבִיא
 כֵּךְ מוֹדְפָסִים הַגְּלִיוֹנוֹת וְהַמַּהְדוֹרוֹת
 כֵּךְ מוֹפְצוֹת הָאוֹתִיוֹת הַנִּקְרָאוֹת סְפְרוֹת.
 אֶלֶף בֵּית – אֶלֶף בֵּינָה, גִּימֵל דָּלֶת – גָּדֵר וְדָלֶת
 מֵאֶלֶף וְעַד תּוֹ, קוֹל מִשְׁק עֵלִים גְּדוּלִים, עֲלֵי הַהֶגְהָה,
 מִכְּסִים אֶת כָּל שְׁטַחוֹ שֶׁל כְּדוֹר הָאֲדָמָה
 מֵאֶלֶף וְעַד תּוֹ, קוֹל מִשְׁק עֵלִים גְּדוּלִים, עֲלֵי הַהֶגְהָה,
 מִכְּסִים אֶת כָּל שְׁטַחוֹ שֶׁל כְּדוֹר הָאֲדָמָה
 עַל רִקְעַת הַשִּׁיר בְּזוֹ אַחַר זֶה, כָּל אַחַת בְּהִלִּיכָה הַמִּיּוֹחֶדֶת לָהּ, מַחְלִיקוֹת הַדְּמוּיוֹת לְאִיטָן עַל
 הַגֶּשֶׁר וְנַעֲלָמוֹת אֶל בֵּין הַקְּלָעִים.

אַחֲרִית דְּבַר מִפִּי הַמְּסַפֵּר

הַתְּמָזל מְזִלִי שְׁנִסְעֵתִי הַשְּׁנִייה לִיפֵן בְּסִתּוֹ 2017 אִירְעָה בְּצִירוֹף מְקָרִים עִם פְּתִיחַת מוֹזִיאוֹן
 בֵּית נְצוּמָה סוֹסְקִי בְּסִפְטֵמְבֵּר אוֹתָהּ שְׁנָה בְּכַתּוּבַת שְׁבָה גֵר בְּתִשְׁעֵי שְׁנוֹת חַיָּיו הָאַחֲרוֹנוֹת.
 הַדְּבַר נוֹדַע לִי כְּשֶׁכָּבֵר הֵייתִי בְּטוֹקִיו מִפִּיה שֶׁל מְכָרָה יִפְנִית שִׁיזוּקָה־סָאן וְקִבְעֵנו לְבַקֵּר שֵׁם
 בִּיחָד. הַמוֹזִיאוֹן אֲמַנֵּם נִקְרָא סוֹסְקִי־סִנְפוֹ, חָדַר הָעֵבֹדָה שֶׁל סוֹסְקִי, אֵךְ הִיתָה אֲצִלִי אֲכֹזְבָה
 מִכֵּךְ שֶׁמְבַנֵּה הַמוֹזִיאוֹן כָּלֵל לֹא דוֹמָה לְבֵית כִּפִּי שֶׁהוּא נִרְאָה בְּצִילוּמִים מִן הַתְּקוּפָה. מְלַבֵּד

חדר אחד שבו הוצגו רהיטים וחפצים ששימשו את סוסקי והיה מגודר בחבל, המוזיאון היה כה חדש ואנונימי, דומה לכל מוזיאון אחר בכל מקום אחר ברחבי העולם.

בכוח שכנוע ובמאמץ מסוים עלה בידי שיזוקה-סאן לשכנע את הנהלת המוזיאון בכך שאני חוקרת כתבי סוסקי מישראל והתירו לנו, בהשגחת אחת העובדות, לאחר שהשלנו נעליים, להיכנס למתחם הסגור ולהביט מקרוב במוצגים. בילינו זמן רב מול ארונות הספרים והתכופפנו לראות את כותרות הספרים המונחים בערימות מסודרות על הרצפה המחופה בשטיח צבעוני, כשהברתי היפנית מסייעת בפענוח הכתוב. כשהעובדת עמדה לאבד את סבלנותה ראיתי לפתע מבצבץ באמצע אחת הערימות, חורג מן השורה, עיטור שוליים בקצה של חוברת מרופטת שמעליו זיהיתי מה שנראה כאות עברית.

הגשנו בקשה בכתב והיה עלינו לחזור כעבור כמה ימים. כשהגענו חיכתה לנו על שולחן במשרד חוברת "המעורר" מספר שלוש ממרץ 1907 (התאריכים לא מסתדרים, האם יתכן שברנר שלח גיליון ליפן?) שבדפיה הורשיתי לדפדף בכפפות לבנות, כמו אלה שעוטה כאן כל נהג מונית, או אוטובוס או קטר. ותוך דפדוף זהיר בעלים המהוהים גיליתי הערה בעיפרון ביפנית ליד שורות משירו נטול הכותרת של דוד פרישמן (ומי הוא זה שתרגם את השורות העבריות עבור סוסקי?):

"...וְאֵנִי גְּמָדִים אֶשְׁנָא אִם עוֹשִׁים כְּעִנְקִים,

וְאֶמְאֵס מִכְּעִירֵי-קֶשׁ וְאוֹמְרִים: הֲנֵה בְּרָקִים,

וְאֶבְזָה הַיּוֹרְקִים רֶק וְקוֹרְאִים: יָם הַגְּדוֹל!..."

בעזרת זכוכית מגדלת עלה בידה של שיזוקה-סאן לפענח את שיר ההייקו שסוסקי רשם בשוליים:

הלוואי יכולתי

להיוולד שוב

אדם קטן כסיגלית

*

אני, ככל שאתאמץ, ככל שאעמיד פנים, ככל שארצה להצטנע ולהצטמצם, פֶּה גדול לי, והתלהבות סוחפת אותי בעל כורחי. ככל שאוהב את יפן, את גניה ומקדשיה ובתיה ובנותיה ולבושה ומנהגיה, ושפתה וספרותה ואותיותיה, ריקודיה וטקסיה, תמיד אבלוט כאן כקוץ מתחכם ודוקר.

כאן הכל כה יפה, בתי הקפה הקטנים עם וילונות הקש, החדרים עמוסי הספרים, הרצפות המחופות מחצלות קש, הטחב המכסה את פסלי האבן הלבושים סינרים ומצנפות, שיערי הבמבוק הקלועים, האופן שאנשים מתלבשים, כה נקי ומוקפד, מידות גופם תואמות ומשתבצות במדויק לתוך בגדיהם, שערם שחור ומבהיק וישר כמו שחלמנו, אך חידה היא: מדוע הם עדיין מיואשים והרי אין דבר יפה מן היופי?! שותים עד אובדן חושים, מסוכסכי מחשבות, כה סגורים ומתוסכלים וכוססים את עצמם.

